

УДК 37.035:321.7(497.6)

DOI 10.7251/NSK1312012T

Стручни рад

Станислав Томић*

СМИСАО И ИЗАЗОВИ ОБРАЗОВАЊА ЗА ДЕМОКРАТИЈУ И ЉУДСКА ПРАВА У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА

***Апстракт:** Образовање за демократију и људска права није напросто само педагошки тренд у савременом свијету, и нешто што у извјесном смислу прожима цјелокупно образовање, оно је истовремено и нужна потреба нашег друштва. Поштовање људских права није довољно обезбиједити само путем закона, уколико поред тога не постоји развијена свијест о значају њиховог поштовања за живот људи и развој заједнице у којој живе. Управо из тог разлога је настава из демократије и људских права уведена у наш образовни систем, најприје у средњим, а онда и основним школама, затим у предшколским установама и напосљетку се ради на њеном увођењу на универзитете. Аутор у овом раду себи поставља за циљ да размотри смисао образовања за демократију и људска права у основним школама, будући да је ова врста наставе код нас релативно скоро установљена на овом степену образовног система, те да је то једно врло осјетљиво подручје које поставља одређене изазове које треба да имамо у виду.*

***Кључне ријечи:** Грађанско образовање, демократија, људска права, основна школа, Пројекат грађанин.*

* stanislav_t@yahoo.com

Увод

Живимо у времену све сложенијег развоја људских потреба које стоје у чврстој корелацији са потребама друштва. Једна од тих потреба, која има несумњив значај како за појединце тако и за заједницу у којој они живе, зацијело јесте образовање за демократију и људска права, од кога ће зависити односи унутар те заједнице, а самим тим и њено економско-политичко и културно устројство. Та потреба посебно долази до изражаја у друштвима која се, попут нашег, налазе у процесу транзиције. То путовање од недемократског до демократског друштва је поприлично дуго и напорно, а без учешћа грађана све то личи на композицију воза који путује без путника, јер они још сједе у старом возу који се покварио и неће да се потруде да пређу у нови. „Познати социолог са Кембрица Ралф Дарендорф транзицију комунистичких земаља описао је реченицом која се веома често цитира: „Земље источне Европе промениле су власт за шест дана, законе за шест месеци, институције за шест година, али ће им за промену начина мишљења и понашања њихових грађана – требати шездесет година!“ (Биро, 2012) Смисао ове реченица и те како нас упућује на грађанског образовање и даје му подршку. Постаје јасно зашто је потребно образовање за демократију и људска права. Да би се *de facto*, а не само *de jure* прешло са недемократског на демократски облик уређења и тако постигла суштинска трансформација друштва, неопходно је за такву политичку културу образовати читаве генерације, како би се усвојиле темељне вриједности и стекле грађанске компетенције које су, дакако, нужне за успјешно окончање тог процеса.

Уколико су нам, заиста, потребне темељне промјене, онда нам и образовање за те промјене мора кренути од темеља. То је разлог зашто треба исказати посебан интерес за наставу демократије и људских права, са нагласком на основном образовању, премда она данас постоји и на другим нивоима образовања у Босни и Херцеговини.

Општи значај грађанског образовања за развој демократског друштва

Једном приликом сам са својим ученицима разговарао о потреби образовања за активно грађанство и покушао то да објасним на сљедећи начин: „Замислите час у коме наставник само говори, а ученици само пасивно слушају! Ако бисмо установили да је то неуспјешно и одлучили да окренемо ситуацију, да и ученици, сходно својим правима и одговорностима, говоре и на тај начин утичу на наставника и креирање самог часа, учествујући тако у настави једнако као што грађанин треба да учествује у друштвено-политичком животу, може ли се тај *коперникански обрт* извршити ако ученици остану пасивни?“ Добио сам одговор да је то у том случају немогуће. Тако ствар стоји и са друштвом, оно се никад неће промијенити и постати суштински демократско уколико не буде имало активно грађанство, а да би се грађани активирали потребно их је у том правцу образовати. „Процес демократизације друштва обухвата процесе правне и економске реконструкције, с једне стране, и конституисање филозофско-етичких начела демократије, с друге. Друштво треба да обезбеди трансмисију демократских начела као система друштвених вредности. Од образовног система се очекује знатан удео у том процесу“ (Ђуришић-Бојановић, 2005, стр. 21).

Нема сумње да је образовање пресудан фактор који доприноси развоју демократског друштва. „Нужно је да се јединка и друштво у цјелини образују за демократију – да разликују демократске од недемократских облика власти и да се знају борити за демократске односе у друштву“ (Савић, Пелемиш / Цивитас, 2002, стр. 31).

Грађанско образовање је тренд који прате чак и развијена демократска друштва у којима се тај модел, са дужом традицијом, већ одавно показује као успјешан. Стога нема разлога да се исто не почне практиковати и у постконфликтним и кризним друштвима, која теже да се интегришу у Европску унију, која тако представља не само приоритет спољне политике, већ и парадигму унутрашњег уређења државе. „Поново је вријеме да се

призна изузетно битна улога коју образовање за демократију и људска права игра у многим кризним дијеловима за међународну заједницу: Заједничке демократске вриједности, и институције које показују те вриједности, неопходна су основа за државну и међународну сигурност и стабилност. Распадање блокова хладног рата, мада доноси много тога доброг, такође је креирало отворе за недемократске и агресивне покрете, чак и унутар успостављених демократија. Грађански развој је нужан елемент – а не само пропратна појава – економског напретка. Инвестиције и гаранте приватни послова, власти и међународних финансијских институција неће успјети тамо гдје политички и законски системи не успију, као и гдје корупција и насиље имају мјесто“ (Декларација – образовање за људска права: међународни приоритет/ Цивитас, 2002, стр. 26 – 27).

Морамо бити свјесни да демократско друштво не долази само од себе. И не може се увести као готов производ. Оно се мора градити заједничким напорима. Демократска архитектура нуди нам пројекат за изградњу друштва по модерним стандардима. Поред инфраструктуре и техничке опремљености, биће нам потребно, заиста, још доста знања, вјештина и способности да тај план спроведемо у дјело. „Све ово јасно говори како су кључни знање, вјештине и демократске вриједности за изградњу и одржавање демократских друштава који поштују људска права и културну разноликост. Још једном видимо важност образовања које даје грађанима моћ да компетентно и одговорно учествују у свом друштву“ (ибидем, стр. 26).

Грађанско образовање у основним школама: од малих ногу до великих корака

Постоје чврсти аргументи који оправдавају постојање наставе из предмета Демократија и људска права у нашим школама. Ипак, једно питање може бити спорно. Наиме, када почети са образовањем за демократију и људска права? Наићи ћемо засигурно на различита мишљења, по том питању,

па и она која сматрају да су дјеца у основној школи још недорасла за грађанско образовање. Међутим, с друге стране, „истраживање развојних психолога и политичких научника потврђује оно што су многи слутили: образовање за демократију и људска права је недовољно и прекасно се почиње. Респектабилни истраживачи као Amy Gutmann, Norman Nie, Richard Niemi и Judith Torney-Purta кажу нам да би образовање за демократију и људска права било најдјелотворније, мора почети у основним школама. Они се такође слажу да је адолесценција – и посебно рана адолесценција – најбоље вријеме за учење материјала и вјештина образовања за демократију и људска права, као и кристализирања демократских диспозиција” (Stimman Branson/ Цивитас, 2002, стр. 19 – 20). Резултати ових истраживања иду у прилог заговарању једног систематског, свеобухватног приступа образовању за демократију и људска права. Не треба изгубити из вида ни то да грађанско образовање има своју педагошку генезу. „Већ у нижим разредима основне школе (од првог разреда) буде се путем наставе код ученика осјећања за демократију и демократичност. Указује му се у процесу наставе шта је демократија, истиче се њена важност у друштву и изналазе могућности њене примјене и одбране демократије као основе за демократско друштво. Из разреда у разред повећавају се и захтјеви и потребе за демократијом тако да у средњој школи добијају своју кулминацију“ (Савић, Пелемиш/ Цивитас, 2002, стр. 33).

Поред осталог, постоји још нешто што ваља навести. „Основна школа, које је обавезна, мора створити простор у којем ће се ученици састајати и разговарати, прескачући границе различитих погледа на живот“ (Eidsvåg, 2007, стр. 144).

Надасве, члан 29. Конвенције о правима дјетета се бави образовањем дјетета и ту, између осталог, налазимо: „1.Стране уговорнице се слажу да образовање дјетета буде усмјерено на: б) развој поштовања људских права и основних слобода и принципа утврђених Повељом Уједињених нација; г) припремање дјетета за одговоран живот у слободном друштву, у духу

разумијевања, мира, толеранције, једнакости полова, пријатељства међу народима, етничким, националним и верским групама и са лицима домородачког порекла“ (Конвенција о правима дјетета, 1989). Сви квалитети образовања дјетета наведени у већ поменутој Конвенцији тичу се смисла грађанског образовања. Ако узмемо у обзир да је грађанско образовање припрема за активну улогу грађанина у друштву, онда то кореспондирање са Конвенцијом значајно учвршћује став о потреби образовања за демократију и људска права у основним школама у облику наставног предмета.

„Демократија мора да се учи. Но, да ли заиста увек морамо да учимо на лошим примерима и уз негативно искуство? Старе и стабилне демократије (чак и оне о томе морају да воде рачуна!) образују своје грађане за демократију од малих ногу. Кроз школске парламенте, тинејџерске судове ('Teen Court'), кроз васпитање за поштовање процедуре и институција, кроз неговање толеранције и мултикултурализма. Време је да и ми почнемо такву врсту образовања“ (Биро, 2012). Да би тај вид образовања постао препознатљив, он треба да буде и обавезни дио наставног плана и програма. Тако ће се пред ученике и наставнике ставити одређени изазови, чије савладавање доноси јачање грађанских компетенција, и то не само ученика, већ и наставника, у извјесном смислу.

Изазови за образовање и образовање за изазове

Можемо примијетити да постоје својеврсни изазови за образовање у случају демократије и људских права, али, такође, можемо слободно рећи да је образовање за демократију и људска права, у ствари, образовање за различите изазове са којима се и те како сусрећемо приликом преузимања улоге активног грађанина.

„Начин одрастања дјете и младих данас, прије свега је *другачији* него раније, због тога што ми живимо у једном другом времену и једном другачијем друштву. Најтеже од свега је створити појмовни апарат и

перспективу да би се разумјело шта се дешава. Перспектива пружа наочаре, наочаре дају слику“ (Eidsvåg, 2007, стр. 148). Заиста, није једноставно дјечи да разумију појмове као што су рецимо идентификација, мјере јавне политике, интелектуална средства, дистрибутивна, корективна, процедурална правда и сл. Сложеност појмовног апарата приликом образовања за демократију и људска права у основним школама појављује се, дакле, као један од изазова. Упркос свему, добро је да се дјеца на вријеме сусретну са овим појмовима, да стекну бар почетне представе о њима, како би их касније, кроз развој грађанског образовања на вишим нивоима, рецимо већ у средњој школи, могли препознати и боље разумјети.

Потешкоће могу настати и код Пројекта грађанин, који од ученика основних школа тражи практично да се према проблемима односе као одговорни грађани, односно да препознају проблеме у заједници, да се за њих заинтересују и схвате њихов значај, затим да истраже већ постојеће мјере јавне политике, предложе нове мјере и акцијом утичу на креирање мјера јавне политике, тј. учествују у доношењу одлука. Пројекат грађанин није једноставан ни за старији узраст, а поготово за ученике 6. разреда основне школе. Но и ту можемо рећи да нема ништа лоше у томе да се дјеца што раније сусретну са тим изазовом и стекну прва знања о томе, што не значи да они у тим годинама нужно треба до краја да исцрпе смисао Пројекта грађанин.

„Сматрамо да прихватање плуралитета идеја представља основни услов и показатељ демократског мишљења и понашања појединца. Али, на који начин је могуће подстицати развој недогматског, флексибилног мишљења? Како оспособити ученике да прихвате разноврсност идеја о истом феномену, да прихвате и разумеју аргументацију супротних и са сопственим гледиштем несагласних ставова и да о различитим идејама расправљају са различитих становишта. Шансе за усвајање демократских вредности и начела увећавају се уколико се такав циљ остварује и на когнитивном нивоу понашања“ (Ђуришић-Бојановић, 2005, стр. 22).

Ово би могао бити још један изазов учења основних принципа демократије и људских права. „Основно ограничење поменутих програма проистиче из занемаривања чињенице да се ученици разликују према психолошким предиспозицијама за прихватање или неприхватање демократских вредности. Питање је да ли се особе са предиспозицијама за прихватање антидемократских ставова заиста могу развити у особе које ће толерисати различитости? У домену педагошке праксе оно се може поставити нешто другачије: да ли се и на који начин ученици могу образовати за демократију а да то не буде у маниру нове идеологије?“ (ибидем, стр. 22) Свакако, постављање овог питања је јако занимљиво и тешко га је задовољити одговором чији обим одређује врста овог рада. Ипак, сматрам за сходно овдје истаћи да је *Грађанско образовање* прикладнији назив за наставни предмет него *Демократија и људска права*, напросто јер је суштина иста, али разлика је у томе што први назив нема идеолошки призив и стога може избјећи приговор тог типа. И када питате ученике основне школе – на почетку изучавања предмета – шта је демократија они обично кажу да је то наука, водећи се логиком да је то наставни предмет, а предмети су, на примјер, и Математика, Физика или Биологија, које заиста јесу науке. Мислим да би се употребом назива *Грађанско образовање* за овај предмет избјегао тај вид неспоразума.

Друга ствар, остало је отворено питање како недемократске предиспозиције претворити у грађанске позиције, што можемо препознати као изазов грађанског образовања. Наиме, ако имамо у виду да то питање проистиче из когнитивно-психолошког приступа образовању за демократију и људска права, треба рећи да од менталних процеса који утичу на грађански бихејвиоризам, посебно ваља развијати креативност и критичко мишљење, те усмјереност ка рјешавању животних проблема. Будући да је идеологија нужно скуп вриједности, идеала, циљева и принципа, јако је тешко самим тим одвојити образовање од вриједности, отуда, вјероватно, и та веза између новог образовања и нове идеологије. И премда образовање стоји у

суштинској спреси са вриједностима, једини начин да се грађанско образовање сачува од тог приговора јесте да се вриједности, о којима се иначе говори у његовим оквирима, профилишу као опште-човјечанске или општељудске, а не политичке. „Демократску вредност толерантности према различитостима могуће је развијати тако што се ученици уче да уважавају чињенице, воде рачуна о изворима података, аргументују своје ставове, уважавају разумну аргументацију за другачија гледишта а истовремено се ти принципи практикују у школи“ (ибидем, стр. 22 – 23).

Врло је битно да ту поенту у себи садржи и наставни план за грађанско образовање у основним школама. „Овај наставни план прати чињеницу да улога образовних институција мора бити у томе да помогну ученицима да повећају своју способност доношења интелигентних одлука – **да уче како да мисле, а не шта да мисле.** У супротном се добије индоктринација која је неприкладна за образовне институције у слободном друштву“ (Цивитас, 2009, стр. 7).

Надаље, утицај медија на дјецу која се тешко могу одбранити од све агресивнијег настојања да се путем средстава масовне комуникације обликује њихову свијест, указује, чини се, више него икад на потребу за развијањем критичког мишљења као система одбране, што ће, како ствари стоје, у будућности бити велики изазов за образовање уопште, а не само образовање за демократију и људска права, јер медији полако али сигурно преузимају функцију образовања људи.

У Босни и Херцеговини се јавља још један проблем приликом образовања младих људи за демократију и људска права, а то је раскорак између основних принципа демократије и чињеничног стања у држави. Једном сам добио питање: „Зашто причати о законима кад сви знамо да их нико не поштује, зашто причати о правди када знамо да она у нашем друштву не постоји?“ Одговорио сам тако што сам испрва конструисао један механицизам и рекао да ако имамо покварену машину, и уколико хоћемо да она проради, никад је нећемо поправити ако не знамо како она треба да

функционише. А потом и један биологизам: лекар треба да зна да успостави дијагнозу болести, као што ми треба да знамо да препознамо проблеме нашег друштвеног организма. Али, лекар да би излјечио неку болест мора познавати и законитости здравог стања организма и ка том стању тежити, јер знамо шта значи помирити се са болешћу. Овај биологизам не само да објашњава наше друштво, него и смисао грађанског образовања. Ми не треба да знамо само какво је тренутно стање, ми морамо знати и какво оно треба бити. Изазови за образовање треба да прерасту у образовање за изазове.

Краћи приказ наставног програма грађанског образовања у основним школама у Босни и Херцеговини

Битни квалитети програма дјелотворног грађанског образовања у односу на друге програме јесу стална интеракција са ученицима, реалистички садржаји који укључују уравнотежен третман питања, коришћење људи из заједнице као извора информација, чврста подршка грађанском образовању од стране директора и другог битног особља у школи. „Основна хипотеза овог наставног програма је да образовање може повећати капацитет појединца и склоност да дјелује знањем, дјелотворно и одговорно. (...) Образовање за демократију је засновано на вјеровању да ће искуствено учење, које пружа овај програм базиран на оваквој филозофији, резултирати значајним напретком у развијању рационалних и трајних опредјељења ученика према овим принципима, процесима и вриједностима које су незамјенљиве за очување и побољшање сваког слободног друштва“ (ибидем, стр. 7).

Задаци наставног програма усмјерени су на повећано разумијевање институција наше уставне демократије и основних принципа и вриједности по којима су оне створене, затим, развој способности неопходних за активно учешће дјелотворних и активних грађана и, поврх свега, разумијевање и спремност да се користи демократски процес кад се учествује у доношењу

одлука и у конфликтним ситуацијама, како у јавном, тако и у приватном животу.

Што се тиче методике, реализација наставног плана и програма предмета Демократија и људска права базира се на свакодневним искуствима ученика. Специфичност овог плана и програма огледа се у томе што помоћу њега ученици треба увиде везу између њихових личних искустава и друштвених и политичких бивања.

За примјену наставног плана и програма користе се наставне процедуре које развијају интелектуалне способности и способности активног учешћа, кроз идентификацију, описивање, објашњавање, процјену, заузимање и одбрану ставова. Када су у питању способности активног учешћа апострофира се интерактивност, посматрање и утицање. Такође, за реализацију наставе из предмета Демократија и људска права значајна је употреба *интелектуалних средстава* као питања која се користе за анализу, критичко промишљање и процјену ауторитета, приватности, правде и власти. То су уједно и поглавља у уџбенику, односно кључни концепти предмета Демократија и људска права које треба да обраде ученици основне школе: ауторитет, одговорност, приватност, правда, народ (грађанин) и власт.

„Циљеви предмета *Демократија и људска права* укључују снажну, уравнотежену базу грађанског знања и разумијевања суштине, контекста и историје демократије у Босни и Херцеговини и улоге грађана у њој. Предмет пружа стратегије које унапређују когнитивне грађанске вјештине анализирања и критичког и конструктивног размишљања о јавним питањима и грађанском животу“ (Haas / Цивитас, 2002, стр. 7).

За оставаривање циљева овог предмета од суштинског је значаја већ поменути „Пројекат грађанин“, који има четири основна корака: објашњење проблема, мјере јавне политике, политика разреда и план акције. Овим корацима претходи разговор о проблемима у заједници, препознавање проблема, те избор проблема који ће обрађивати читаво одјељење. Ученици у склопу Пројекта израђују портфолио гдје на креативан начин по корацима

могу да прикажу проблем. „*Ми, народ... Пројекат грађанин*“ упознаје ученике са методама и поступцима у нашем политичком процесу. Циљ програма је да се развије ученичка обавеза на активно учешће у грађанском животу и управљању помоћу: знања и способности које захтијева активна партиципација, практичног искуства које промовира конкуренцију и ефикасност, развијања разумијевања важности учествовања грађана. Вјерујемо да ће овај програм увећати знање ученика и њихове способности, и продубити њихово разумијевање начина на који *народ* – сви ми – можемо сурађивати да би наше заједнице учинили бољим“ (Цивитас, 2006, стр. 4). „У наше вријеме, на територији Босне и Херцеговине тешко продира демократија у свакодневни живот. Да би се демократија развила и учврстила и на овим просторима, нужно је било школовати младе генерације за демократију. То се постигло увођењем предмета Демократија и људска права у основне, средње школе и факултете“ (Савић, Пелемиш / Цивитас, 2002, стр. 32 – 33).

Закључак

Једна стара афричка пословица каже: *Потребно је цијело село да би се васпитало једно дијете*. То за нас није нимало наивна, ни безначајна порука. У образовању дјете треба да учествује читава заједница, јер је то нешто што се тиче свих нас и од чега зависи наша перспектива. „Размишљати о сврси одгајања и образовања, исто је што и размишљати о томе шта је човјек, и које би он мјесто требало да има у друштву и у природи“ (Eidsvåg, 2007, стр. 13).

Обавеза образовних институција је да у демократском духу настави са образовањем и васпитањем нових генерација као слободних и одговорних грађана. „Школа у новом стољећу мора допринијети да се да одговор на два питања: Шта је најбоље за све нас? Како ћемо се вјежбати да живимо са разликама?“ (ибидем, стр. 140) То ће се постићи образовањем за демократију и људска права, које ће бити обавезни дио наставних планова и програма.

„Према школском *Наставном плану*, циљ је образовања стварање 'интегрисаног човјека'. Човјека који је у потрази за смислом, који ствара, ради, који је пристојан, сарађује са другима и води рачуна о природи. Интегрисан човјек се реализује на више начина, који сви служе друштву у коме живи. Али, ако обратимо пажњу на позадину формулација у Наставном плану и покушамо да будемо мало конкретнији, јавиће се многа питања: За *какво* друштво желимо да припремимо дјецу и омладину? И шта значи бити 'користан' човјек у друштву? Желимо ли да образујемо људе који ће да конкуришу – или сарађују? Треба ли да подржавамо способност критике и порив за побуну код свих ученика – или код ученика који се уклапају у постојећу друштвену заједницу?“ (ибидем, стр. 11 – 12) Користан човјек у друштву преузима улогу активног грађанина и бори се, како за своја лична права и слободе, тако и за добробит заједнице у којој живи. Он и конкурише и сарађује, он критички мисли и када се уклапа и када се не уклапа у систем, мисли критички да би се изборио за своје мјесто у друштвеном систему. Штавише, задатак грађанског образовања управо и јесте укључивање грађана у друштвену заједницу, демаргинализација и социјална укљученост појединаца и друштвених група. „Теоретичари демократије попут Монтескијеа и Токвила одавно су наглашавали да демократско друштво не граде само закони и институционални скелет демократског уређења државе, нити облик политичког режима, већ својеврсни *интелектуални режим* који је заснован на демократској свести и демократским међуљудским односима“ (Биро, 2012). Нама је овдје од посебног интереса да истакнемо потребу развоја демократске свијести и успостављање културе демократске интеракције, дијалога и мирног рјешавања сукоба, кроз процес грађанског образовања, на свим нивоима образовног система. „На просторима Босне и Херцеговине нужно је да ојачају демократске снаге, а оне ће ојачати ако демократија оснажи у умовима и срцима људи“ (Савић, Пелемиш / Цивитас, 2002, стр. 30).

Демократија може доћи до срца и умова људи, прије свега, преко породице као агенса примарне, и школе као агенса секундарне социјализације, која треба да буде заснована на демократским принципима. Стога, на крају можемо да закључимо да је грађанско образовање у основним школама основа за формирање демократски оријентисаног и активног грађанства.

Литература

- Биро, М. (2012). *Паника у парку демократије*. Политика, <http://www.politika.rs/pogledi/MikloshBiro/t2986.sr.html>
- Декларација – образовање за људска права: међународни приоритет, Праг, 1995. (2002). *Демократија и људска права*. Сарајево: Цивитас.
- Демократија и људска права – приручник за наставнике основне школе* (2009). Бања Лука: Цивитас.
- Ђуришић-Бојановић, М. (2005). Когнитивни аспект образовања за демократију. *Зборник Института за педагошка истраживања бр. 2*. Београд.
- Eidsvåg I. (2007). *Дијете, наставник и школа: идеје за инспирацију и за дјеловање*. Сарајево: Хелсиншки комитет за људска права Босне и Херцеговине.
- Конвенција о правима дјетета* (1989). Генерална скупштина Уједињених нација 44/25.
- Ми, народ...Пројекат грађанин– приручник за наставнике* (2006). Сарајево: Програм Цивитас – Образовни центар за демократију и људска права.
- Савић, Б. и Пелемиш, М. (2002). *Образовање за демократију. Демократија и људска права*. Сарајево: Цивитас.
- Stimman Branson, M. (2002). Савремени изазови грађанског образовања. *Демократија и људска права*. Сарајево: Цивитас.
- Naas, N. (2002). *Демократија и људска права. Демократија и људска права*. Сарајево: Цивитас.

Stanislav Tomić

MEANING AND CHALLENGES OF EDUCATION FOR DEMOCRACY AND HUMAN RIGHTS IN PRIMARY SCHOOLS

Summary

Education for democracy and human rights is not just an educational trend in the modern world, and something that in a sense, pervades the system of education, it is also a necessity in our society. It is not enough to ensure respect for human rights only through legislation; if in addition, there is no awareness of the importance of respect of those rights for the life of people and the development of their community. It is for this reason that the teaching of democracy and human rights has been introduced into our educational system, first in high schools, then in elementary schools and in preschools and eventually it will be introduced to universities too. The author of the paper sets himself the goal which is to consider the meaning of education for democracy and human rights in primary schools, since this kind of teaching in our country has recently been established at this level of the education system, and since this is a very sensitive issue that raises certain challenges we need to keep in mind.

Key words: *civic education, democracy, human rights, primary school, The Citizen Project.*